

KOLONIEVOGELS IN FRIESLAND IN 1992 EN 1993.

Dick Schut & Michiel Versluys

Friesland is vanwege de geografische ligging en de verscheidenheid aan biotopen voor kolonievogels een belangrijke provincie. Dit artikel geeft een verslag van de resultaten van onderzoek naar deze soorten in 1992 en 1993. Het onderzoek is gecoördineerd door de werkgroep KolF (Kolonievogels Friesland).

inleiding

KoLF is opgericht in maart 1992 als samenwerkingsverband tussen de FFF (Fryske Feriening foar Fjildbiology) en SOVON-Friesland (district Friesland van de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland). Het doel was om te komen tot een meetnet voor kolonievogels in Friesland. In het broedseizoen van 1992 is begonnen met het integraal tellen van 18 soorten kolonievogels. Van de geselecteerde kolonievogels staan er maar liefst acht op de nieuwe 'Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland' (Vogelbescherming Nederland, 1994). Alleen al daaruit blijkt dat het tellen van kolonievogels een zinvolle bezigheid is.

Al voor het optreden van KoLF werden door verschillende mensen of werkgroepen in Friesland kolonies geteld. Bekend zijn de activiteiten van de Wadvogelwerkgroep-FFF die al ruim twintig jaar telonderzoek verricht langs de Friese waddenkust. Vanaf 1992 coördineert KoLF de tellingen in Friesland en worden nieuwe tellers gestimuleerd om mee te doen. De belangstelling en medewerking is sindsdien sterk gegroeid.

methode

In 1992 en 1993 was een dicht netwerk van waarnemers actief. Op bekende en potentieel geschikte plaatsen is gezocht naar kolonievogels. Het tellen is gebeurd op basis van de BSP-handleiding (Bijzondere Soorten Project SOVON, 1986). Dat betekent dat bij de meeste soorten nesten zijn geteld. Als het tellen van nesten niet mogelijk of ongewenst was, zijn broedparen geteld of het maximaal aantal aanwezige vogels (gedeeld door twee). Hoewel de Kluut *Recurvirostra avosetta* in het BSP niet als kolonievogel is opgenomen is de soort toch meegenomen in het onderzoek van KoLF omdat Friesland voor deze soort, die aan de Friese waddenkust in kolonies broedt, belangrijk is. Dat geldt op nationale schaal, maar ook op Europese schaal.

Voor het vasteland van Friesland zal het beeld voor de meeste soorten vrij compleet zijn. Het is echter nooit te voorkomen dat hier en daar kleine kolonies of losse broedparen gemist zijn. Van Vlieland zijn van beide jaren géén gegevens bekend, behalve van de Lepelaar *Platalea leucorodia* en de Dwergstern *Sterna albifrons*.

resultaten

Tabel 1 vermeldt de aantallen broedparen van kolonievogels in Friesland op grond van de nu

Nestelende aalscholvers in de Âlde Feanen
foto Bertus Adema

bekende gegevens over 1992 en 1993. Er is onderscheid gemaakt in drie gebieden: de eilanden, vasteland buitendijks en vasteland binnendijks. Onder 'vasteland buitendijks' wordt de Friese waddenkust verstaan vanaf Zwarte Haan tot en met Paesens ten noorden van de zeedijk. Gegevens uit dit gebied zijn afkomstig van de Wadvogelwerkgroep-FFF en van Jaap Veenstra (Paesumerlân).

De aantallen sterns en meeuwen die voornamelijk op de eilanden broeden zijn weergegeven in tabel 2. In deze tabel zijn de eilanden apart genoemd en is het binnendijkse en buitendijkse gebied samen genomen onder 'vasteland Friesland'.

De tabellen geven de getelde aantallen in beide jaren. Deze aantallen moeten met de nodige voorzichtigheid worden gehanteerd. In enkele gevallen heeft het verschil in telintensiteit een duidelijk effect gehad op de gepresenteerde aantallen. Dit is met name het geval bij de Roek *Corvus frugilegus* en de Blauwe reiger *Ardea cinerea*. Bij de bespreking van deze soorten is bij de conclusies over toe- of afname gebruik gemaakt van 'gecorrigeerde aantallen'. Daarbij is uitgegaan van kolonies die beide jaren zijn geïnventariseerd.

soortenbespreking

Hieronder volgt een korte bespreking van de soorten. De genoemde aantallen broedparen (of nesten) hebben betrekking op 1993. Tussen haakjes worden in veel gevallen de aantallen van 1992 vermeld. Soorten met (R) achter hun naam, komen voor op de eerder genoemde 'Rode Lijst'. Figuur 1 geeft de verspreiding van zes soorten in 1993.

Aalscholver *Phalacrocorax carbo* Er was vermoedelijk sprake van wat verschuivingen tussen de bestaande kolonies. Het totale aantal is vrijwel constant gebleven: 890 nesten in 1993 (896). De kolonies zijn: Oude Venen 813 (746), Rottige Meenthe 77 (150) en De Deelen 0 (1).

Blauwe reiger *Ardea cinerea* In ca. 40 kolonies zijn 1.493 (1.381) nesten geteld. Ook hier zijn de gepresenteerde aantallen enigszins misleidend. Een wintertelling eind 1992 van de nesten van Friesland's grootste kolonie (Veenklooster) leverde een te laag aantal van 130 op. In het voorjaar van 1992 was er niet geteld. Toen het IVN probeerde alsnog een getal te produceren bleken er in de herfst nestbomen omgezaagd te zijn. Ook zijn drie kleine kolonies in 1992 niet geteld. Na correctie kan geconcludeerd worden dat de stand niet duidelijk veranderd is.

De grootste kolonies zijn: Veenklooster 170 (130+), IJsbrechtum 139 (139), Makkum 126 (121) en Oude Venen 115 (130).

Purperreiger (R) *Ardea purpurea* Deze soort leidt, ook in Friesland, een kommervol bestaan. De laatste jaren broeden in onze provincie steeds rond de 10 paren Purperreigers. In 1993 waren er 13 paren, tegen 11 in 1992. Ter vergelijking: zo'n tien jaar geleden had Friesland nog

ruim 30 paren! De kolonies zijn: Oude Venen 9 (4), De Deelen 2 (6) en Rottige Meenthe 2 (1).

Lepelaar (R) *Platalea leucorodia* In alle kolonies is een toename vastgesteld. Het totaal voor Friesland is gestegen met 18%, tot 169 paren (143).

De kolonies zijn: Terschelling 72 (56), Vlieland 75 (74) en Schiermonnikoog 21 (13). Verheugend is de melding van één broedgeval in het binnenland in 1993.

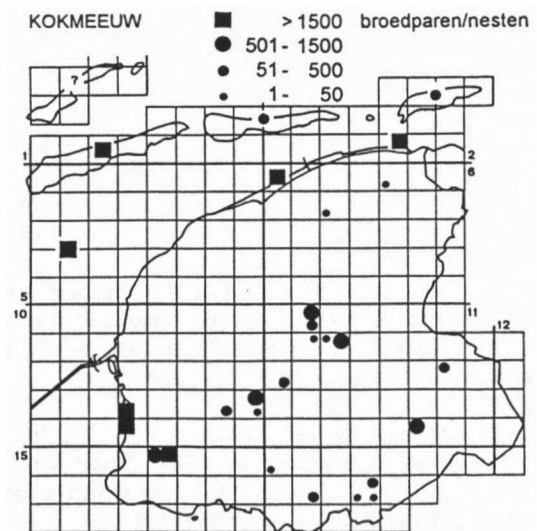
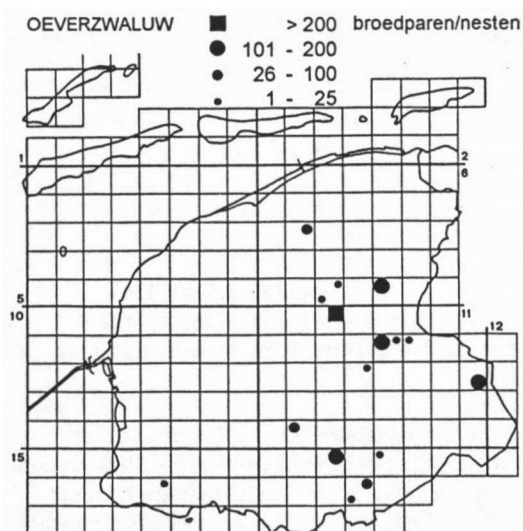
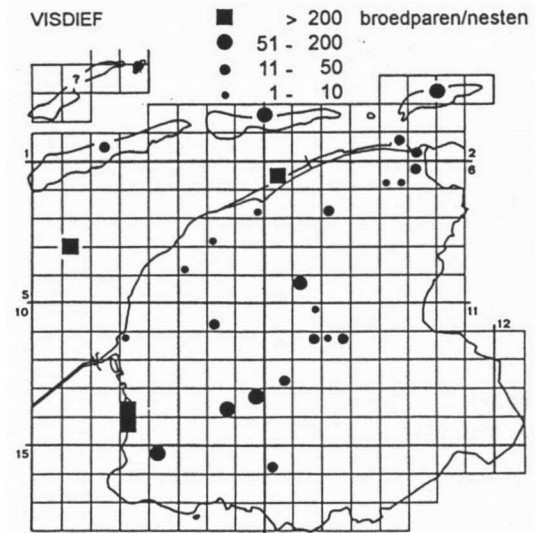
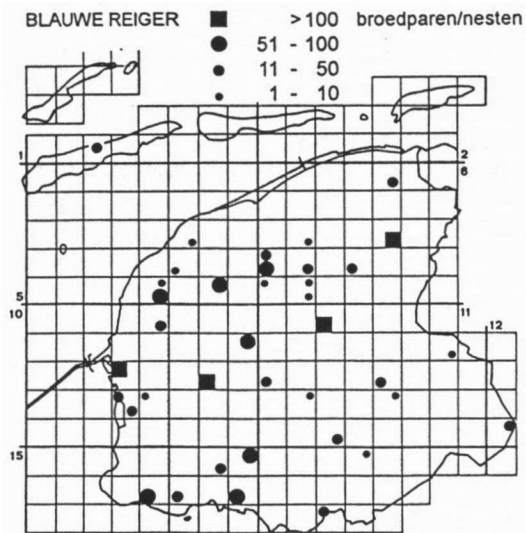
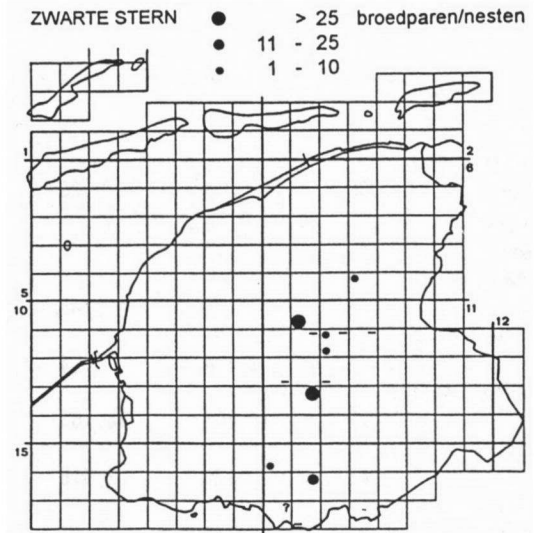
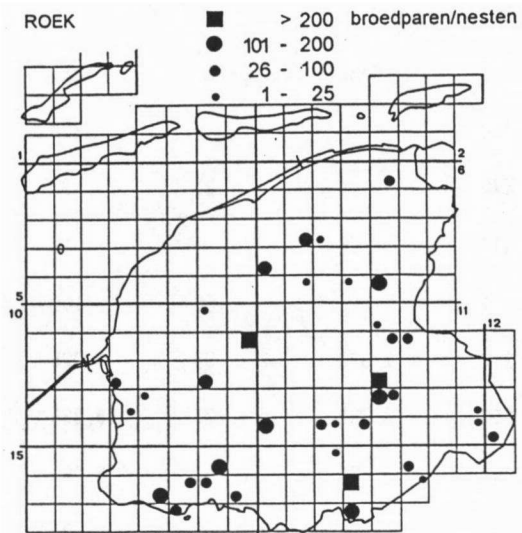
Kluut (R) *Recurvirostra avosetta* Iets minder dan de helft van de Europese Kluten broedt in Nederland, terwijl ongeveer 60% van de Nederlandse populatie in het Waddengebied broedt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Wadvogelwerkgroep-FFF het leeuwedeel van de Friese Kluten voor haar rekening neemt: 1.540 (2.282) paren. Dit betekent een afname met maar liefst 33%. Binnendijs is een lichte toename vastgesteld tot 234 (201) paren in 1993. Het totale aantal voor 1993 bedroeg 1.925 tegenover 2.759 in 1992. De conclusie is dat de Kluut het in 1993 slecht heeft gedaan.

Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* In heel Nederland steeg het aantal broedparen tot ca. 160 in 1993 (mededeling SOVON). De meeste broeden in het Deltagebied. In onze provincie wordt een enkele maal een broedende Zwartkop-

Zwarte stern met jongen

foto Benny Klazenga

Figuur 1. Verspreiding en aantalsaanduiding van zes kolonievogels in Friesland in 1993. Het raster verdeelt Friesland in atlasblokken (5x5 km). Elk atlasblok is verdeeld in vier kwartblokken (2,5x2,5 km). De aantalsaanduidingen zijn geplaatst in kwartblokken. Bij Friesland-buitendijks en bij de eilanden zijn de symbolen in het midden geplaatst; ze gelden voor het gehele gebied/eiland. De aantalssymbolen worden verklaard boven de kaartjes; ? :geen gegevens bekend; - :in 1992 broedend, in 1993 niet.

soort	1992				1993			
	FrBi	FrBu	FrEi	totaal	FrBi	FrBu	FrEi	totaal
Aalscholver	896	-	-	896	890	-	-	890
<i>Phalacrocorax carbo</i>								
Blauwe reiger	*1,355	-	26	*1,381	*1,472	-	21	*1,493
<i>Ardea cinerea</i>								
Purperreiger	11	-	-	11	13	-	-	13
<i>A. purpurea</i>								
Lepelaar	-	-	143	143	1	-	168	169
<i>Platalea leucorodia</i>								
Kluut	201	2,304	254	2,759	234	1,593	98	1,925
<i>Recurvirostra avocetta</i>								
Kokmeeuw	18,322	16,361	24,163	58,846	17,800	13,321	18,775	49,896
<i>Larus ridibundus</i>								
Visdief	2,143	626	2,515	5,284	1,764	630	2,702	5,096
<i>Sterna hirundo</i>								
Zwarte stern	176	-	-	176	131	-	-	131
<i>Chlidonias niger</i>								
Oeverzwaluw	1,112	-	3	1,115	1,045	-	-	1,045
<i>Riparia riparia</i>								
Roek	*1,783	-	-	*1,783	2,948	-	-	2,948
<i>Corvus frugilegus</i>								

Tabel 1. Aantal broedparen van in hoofdzaak niet 'eilandgebonden' kolonievogels in Friesland in 1992 en 1993.
Verklaring: FrBi = Friese vasteland binnendijs; FrBu = Friese vasteland buitendijs; FrEi = Friese waddeneilanden;
* = aantallen zijn onvolledig.

soort	1992						1993					
	Sch	Ame	Ter	Gri	Ric	vas totaal	Sch	Ame	Ter	Gri	Ric	vas totaal
Zwartkopmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Larus melanocephalus</i>												
Dwergmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>L. minutus</i>												
Stormmeeuw	582	163	342	23	-	1,110	499	164	130	15	15	823
<i>L. canus</i>												
Kleine mantelmeeuw	1,941	106	11,469	-	-	13,410	2,243	109	13,350	-	-	15,702
<i>L. fuscus</i>												
Zilvermeeuw	5,496	3,550	13,791	30	-	245	4,295	2,609	14,880	30	-	297
<i>L. argentatus</i>												
Noordse Stern	28	68	-	800	12	410	8	54	6	1,100	2	421
<i>Sterna paradisea</i>												
Grote Stern	-	-	-	6,600	-	6,600	-	-	140	7,600	-	7,740
<i>S. sandvicensis</i>												
Dwergstern	1	2	-	-	3?	-	4-7	-	-	-	6	7
<i>S. albifrons</i>												

Tabel 2. Aantal broedparen van voornamelijk 'eilandgebonden' meeuwen en sterns in Friesland in 1992 en 1993.
Verklaring: Sch = Schiermonnikoog; Ame = Ameland; Ter = Terschelling; Gri = Griend; Ric = Richel; vas = Friese vasteland. Van Vlieland zijn voor 1992 en 1993 weinig gegevens bekend. Voor de Dwergstern is voor beide jaren op Vlieland een melding van één broedpaar ontvangen.

meeuw aangetroffen. Op Terschelling was er in 1993 één broedgeval evenals in 1991. Maar wat niet is kan nog komen! Het is dus verstandig om Kokmeeuwen te bekijken of er beestjes met 'schone' vleugels tussen zitten.

Dwergmeeuw *Larus minutus* De voor de Dwergmeeuw goede jaren in het Lauwersmeer zijn verleden tijd. In 1992 kon voor het eerst sinds jaren broeden in onze provincie niet worden vastgesteld. In 1993 was er één broedgeval in de Paesumerlannen.

Kokmeeuw *Larus ridibundus* De aantallen Kokmeeuwen zijn afgenomen met ca. 8.500 paren. Alleen al op Griend zijn 5.000 paren minder geteld. Ook in het buitendijkse gebied waren er ca. 3.000 minder. Binnendijs lijkt het aantal minder teruggelopen te zijn. Het getal van 6.600 paren in 1993 is één van de grootste binnendijsse kolonies (eilandjes in de Fluessen) is een schatting. In totaal zijn 49.896 (58.846) paren geteld in Friesland. De grootste kolonies zijn: Griend 16.000 (21.000), tussen Zwarte Haan en

Baltsritueel Visdieven

foto Martijn de Jonge

Holwerd 9.771 (11.461), Fluessen 6.600 (6.637), Workumerwaard 6.000 (6.200) en Paesumerlannen 3.550 (4.900).

Stormmeeuw *Larus canus* Op Ameland was het aantal in beide jaren gelijk: 164 (163). Elders is sprake van een daling. Op Terschelling zijn in 1993 maar 130 (342) paren geteld en op Schiermonnikoog 499 (582) en op Griend 15 (23). Nieuw daarentegen waren 15 broedparen op Richel.

Kleine mantelmeeuw *Larus fuscus* De Kleine Mantelmeeuw gaf een toename te zien. Terschelling huisvest al jaren verreweg de grootste kolonie van ons land. Het aantal liep daar op van 11.469 naar 13.350 paren. Ook op Schiermonnikoog nam het aantal toe van 1.941 tot 2.243 paren.

Zilvermeeuw *Larus argentatus* Op Terschelling was sprake van een toename tot 14.880 (13.791) paren. Op Ameland broedden 2.609 (3.550) paren en op Schier 4.295 (5.469). Op beide eilanden was dus sprake van een daling. Tussen Zwarte Haan en Holwerd vond de Wadvogelwerkgroep 296 (243) broedparen. Op de Workumerwaard broedde 1 (2) paar. In totaal was er sprake van een lichte afname.

Grote stern (R) *Sterna sandvicensis* Bij deze soort is een stijging te melden. Griend is de 'hofleverancier' en is al jaren vrijwel de enige plek in Friesland waar de soort broedt. Er kwamen daar 7.600 (6.600) paren tot broeden. Op Terschelling broedt de soort onregelmatig: in 1993 vestigden zich daar 140 (0) paren.

Visdief (R) *Sterna hirundo* Van deze nieuwkomer op de 'Rode Lijst' is het aantal iets teruggelopen. Het aantal broedparen in het binnenland nam iets af. Daar staat een lichte toename op de eilanden tegenover; vooral op Griend. Er zijn 5.096 (5.284) paren geteld. De grootste kolonies zijn: Griend 2.500 (2.200) en de Workumerwaard 1.250 paren (1.300).

Noordse stern (R) *Sterna paradisea* Het totaal wordt vooral bepaald door de bijdrage van de twee grootste kolonies. Op Griend was een toename met 300 paren, tot 1.200 paren. De grootste vastelandkolonie (Paesumerlannen) liep op tot 368 (341) paren. In het laatste geval is aangenomen, dat de aanwezige 'noordse dieven' voor 90% tot deze soort behoorden. In totaal zijn 1.637 (1.318) paren geteld.

Dwergstern (R) *Sterna albifrons* Eén en al kommer en kwel voor deze soort in Friesland! In 1991 waren er alleen al op Griend nog zo'n 20 paren. In 1992 en 1993 is daar niet één broedpaar meer gevonden. In 1992 zijn totaal 3 tot 7 paren gemeld van de eilanden. Voor 1993 is er nog maar één, niet bevestigde, melding van Vlieland. Wel broeden er 6 paren op Richel.

Zwarte stern (R) *Chlidonias niger* Helaas lijkt de stand van dit fraaie moerassterntje met 23% teruggelopen te zijn. In 1993 zijn er 131 geteld, tegen 176 in 1992. De soort ontbrak in zes kwartblokken, waar in 1992 wél is gebroed. In de Oude Venen zakte de stand van 49 naar 6 paren. Volgens It Fryske Gea waren beide jaren extreem: in 1992 erg goed, in 1993 erg slecht. Van deze soort is bekend dat de aantallen jaarlijks nogal kunnen schommelen. Het aantal paren in het Timertsmeer (bij Grouw) liep op van 18 naar 30 paren. Misschien heeft Ebko Liezenga hier een bijdrage aan geleverd. Hij maakte 'natuurlijke' drijftillen van rietwortelstokken. De grootste kolonie blijft de Deelen met 61 (65) paren.

Oeverwaluw (R) *Riparia riparia* Er zijn 1.045 (1.115) nesten opgespoord op zo'n 17 verschillende plaatsen. Dat komt neer op een afname van 6%. Eén broedpaar vestigde zich in de nieuw aangelegde wal op de Fûgelhelling in Ureterp. De grootste kolonies zijn: Kloosterburen 270 (245), 4 kolonies bij Oudeschoot 159 (157) en de Weperpolder bij Veenhuizen met 154 (170).

Kokmeeuwenkolonie Paesumerlân

foto Bertus Adema

Roek *Corvus frugilegus* In 42 (25) kolonies zijn 2.948 (1.783) nesten geteld. Vooral bij deze soort blijkt het effect van de oprichting van KolF. Een ogenschijnlijke toename van 65% moet vooral worden toegeschreven aan de toename van de meldingen (40%). Na correctie lijkt een toename met 10 à 20% een reële schatting. Naar

schatting bedroeg het aantal nesten in 1992 ca. 2.500. De grootste kolonies zijn: Wolvega 398 (360), Rauwerd 236 (176) en Lippenhuizen 205 (?).

Nawoord

De in dit artikel gepresenteerde gegevens zijn afkomstig van velen. Wij zijn dank verschuldigd aan alle enthousiaste tellers die bovenstaande gegevens hebben geleverd. Ook werkgroepen of instellingen die hun bijdrage hebben geleverd in de vorm van tellingen of van het verlenen van toestemming tot het betreden van hun terreinen, mogen niet onvermeld blijven: Staatsbosbeheer regio Noord en Zuid, It Fryske Gea, Natuurmonumenten, Bond van Friese Vogelbeschermingswachten en de Wadvogelwerkgroep FFF. Personen of instanties die gebruik willen maken van de gegevens uit dit artikel, welke deels een min of meer voorlopig karakter dragen, worden verzocht om eerst contact op te nemen met onderstaande auteur.

D. Schut, Bleeklaan 76, 8921 AD Leeuwarden (058-130221)